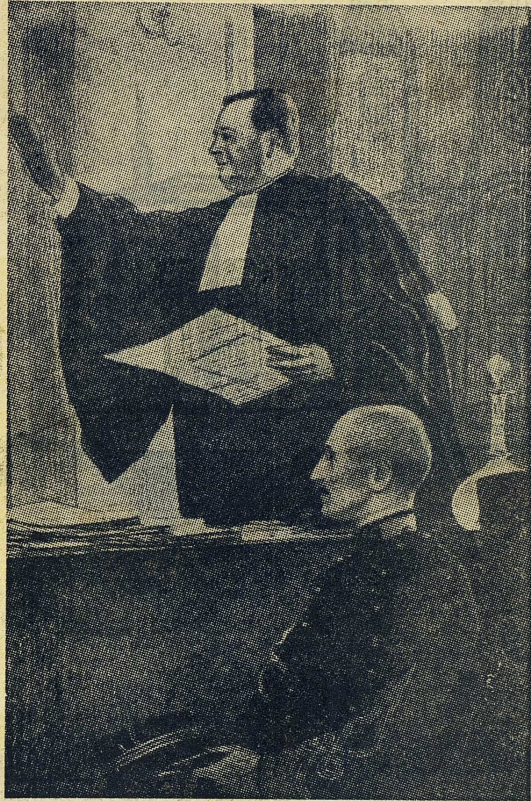

6/6

Dreyfusaffärens moral

KAPTEN ALFRED DREYFUS dömdes i december 1894 till livstids deportation för landsförräderi och sändes till Djävulsön utanför Nya Guayana. Småningom framkom kritik av domen; det gjordes troligt att inför krigsrätten föredragna akstytcken aldrig uppvisats för Dreyfus och hans advokat, att vissa av dessa akstytcken var tyvelaktiga eller rent av förfalskade, att det brev från en fransk spion till tyske militärrättachén Schwartzkoppen (bordereaun), som varit processens utgångspunkt, var eller åtminstone kunde ha varit skrivet av en annan fransk officer, major Esterházy. Vid en krigsrättsprocess mot Esterházy i januari 1898 blev emellertid denne frikänd; något senare blev Emile Zola, som i "Jag anklagar" påstått regeringen, generalstaben och skilda ämbetsmän och militärer vara verksamma för att dölja sanningen, dömd till fängelse för en speciell beskylning, påståendet att krigsrätten i fallet Esterházy handlat mot bättre vetande. En ny fas i affären, som nu delade Frankrike i två läger och upprörde människor över hela världen, inträdde i augusti 1898, då överste Henry, som varit en av ledarna i aktionen mot Dreyfus, överbevisades om att i efterhand ha tillverkat en handling som syntes bevisa Dreyfus skuld och där-

Dreyfus och hans försvarsadvokat under processen i Rennes 1899. (Ur den engelska bildtidningen Graphic samma år.)

jan fanns, det kan tryggt påstås, ingen som helst grund att misstänka Dreyfus. Denne var en skicklig officer, förmögen, med ett lyckligt familjeliv; han hade inte sagt eller gjort något som rimligen kunde tolkas som indicier, eller långt mindre bevis, för att han var skyldig. Och dock framstod skuldfrågan, då den stora debatten ägde rum, även för många kritiker av domen och för objektivt inställda utländska iakttagare som ett verkligt problem. I den utmärkte översikt av "affären" som Simon Brandell utgav efter Henrys självmord ("Striden om Dreyfus") sägs det vara omöjligt att bedöma om Dreyfus var skyldig eller inte. Ännu efter processen i Rennes skrev den engelske överdomaren lord Russell av Killowen, som följt rättegången, att tillräcklig bevisning för dom inte förelåg, men att en del bevisande omständigheter framkommit; den tyske socialdemokraten Karl Liebknecht, som i Rennes var korrespondent till en tidning, trodde snarast att Dreyfus var skyldig. Först då Schwartzkoppens anteckningar publicerades år 1930 försvann varje möjlighet att tvivla på Dreyfus oskuld.

Denna motsättning mellan bristen på indicier för skuld och svårigheten att klarlägga oskuld är emellertid skenbar — man kan snarare tala om ett sammanhang än en motsättning. Några officerare inom generalstaben fick för sig att den hos Schwartzkoppen upphittade bordereaun var skriven av deras kollega Dreyfus; de tyckte sig känna igen hans handstil, och de var benägna att misstänka honom på grund av hans judiska börd. Särskilda omständigheter ledde till att man inskred snabbt och överlagat; några i hemlighet underrättade nationalistiska, klerikala och antisemitiska tidningar skrev om saken, krigsministern general Mercier var ivrig att stärka sin ställning genom en eklatant handling. Sedan väl aktionen i god tro men på svaga grunder börjat gled man in i en härvä av förljugenhet och brottslighet. Den handskriftsexpert av flera tillkallade som var säker på att bordereaun var skriven av Dreyfus gavs obetingat vitsord, krigsrätten sammanträdde i hemlighet och matades med akstytcken som i själva verket inte hade med saken att göra, allt som var bekant om Dreyfus — till och med hans duglighet — tyddes som tecken på att han var skyldig. Alla dessa

efter begick självmord. En andra krigsrättsprocess mot Dreyfus kom till stånd på sommaren 1899. Än en gång blev dock Dreyfus av militärdomstolen förklarad skyldig, om också genom en kompromiss domstolens medlemmar emellan "förmildrande omständigheter" sades ha förelegat. Hur domen motogs av en överväldigande opinion utanför Frankrike och en bred och växande opinion inom Frankrike ger Heidenstams dikt en föreställning om:

Och skogen stod dimmig i höstens skrud,
och dagens syssla var ändad,
då gick från Rennes över jorden
ett bud:
rättfärdigheten är skändad.
Och lagen själv har kastat det
svärd
som draget och lågande vaktat!
Det folk som vann med ett ord en
värld
står djupast av alla föraktat.

Vad ropar du hjärta! Sjung sånger
om död!
Säg lärde du ej av de döde?
Vår Herre spinner en underlig tråd,
när stort han vill äna ett äde.
Än hava ej andens härsmän flytt,
men strida som lejon och björnar
och de skola höja mot solen på
nytt
de franska fanornas örnar.

En avspänning i den våldsamma konflikten mellan dreyfusarder och antidreyfusarder nåddes genom att regeringen benådade Dreyfus. Först många år senare lyckades denne genomdriva en ny process inför den högsta civila domstolen; i juli 1906 förklarades han helt oskyldig och återfick sin ställning i armén.

Frågan om Dreyfus skuld sammanhänge inte med några subtila lagtolkningar, inte heller med svårutredda och svårbedömliga faktiska förhållanden. Från bör-

militärer litade på och var samtidigt rädda för varandra; ingen vågade säga ifrån eller, rättare sagt, ingen inträngde så i saken att han måste känna det som en plikt att säga ifrån. Detta justitiemord utfördes av en grupp människor som inte var ohederliga, men inte heller aktivt hederliga — de var lojala mot och fruktade kamraterna, cheferna, den allmänna opinionen.

Efter domen och sedan kritik satt in blev det för militären och till en tid för nästan alla inblandade en hederssak att försvara vad som skett. Att alla indicier mot Dreyfus saknades blev i detta sammanhang snarast en fördel. Det var nästan omöjligt för folk i allmänhet, i parlamentet, i pressen, att tänka sig att en hård dom fällts utan några som helst sakskäl; intellektuellt var detta en orimlighet, känslomässigt var det så obehagligt att man värjde sig mot insikten. Myndigheterna, från regeringen till generalstaben, blev länge trodda då de talade om ett "absolut" bevis som var alltför farligt från utrikespolitisk synpunkt för att kunna offentliggöras, om bekännelser av Dreyfus som måste hållas hemliga. Då kejsar Wilhelm meddelade den franska regeringen att Schwartzkoppen aldrig haft att göra med Dreyfus — Europas furstar blev genom

Överste Henry vid processen mot Zola 1898.

liknande informationer dreyfusarder — blev svaret i den franska debatten ett hänskratt: "Jaså, Dreyfus får hjälp till och med av kaisern." En del generalstabsofficerare, främst överste Henry, fann det nödvändigt att direkt förbättra anklagelsesmaterialet genom förfalskningar. Det var snarast dessa

Major Esterházy vid Zola-processen.

förfalskningar som gjorde en revision av domen ofrånkomlig — de kunde avslöjas, medan den tomhet som från början förelåg knappast kunde fastställas.

Även när det gäller dessa falska rykten, dessa aktförfalskningar är det sannolikt att de talande och handlande i regel var i god tro. Man trodde på Dreyfus skuld — det var för riskabelt och för pin-

samt att inte tro på den — och man ville bevisa riktigheten av sin tro, på samma sätt som en religiöst troende kan finna det riktigt att producera underverk. Man lyckades tro på de mest befängda teorier, såsom att Dreyfus förfalskat sin egen handstil eller att Esterházy köpts av judarna för att rädda Dreyfus. Henry kanske var övertygad om att Dreyfus var skyldig och att han själv genom sin förfalskning skulle föra det rätta till seger; då Charles Maurras prisade Henry för hans "patriotiska förfalskning" i sällskap med Lemaitre, Barrès och Paul Valéry måste god tro förutsättas.

Från denna "goda tro", framkallad eller stöttad av fruktan,

lojalitet mot gruppen, avsiktlig ovetenhet, ovilja att erkänna ett misstag, var steget inte långt till den ädla lögnen. Den sista förskansningen för illusionen i upplösning blev som vanligt anti-intellektualismen och pragmatismen. Det väsentliga var Frankrike, armén, nationens samvete; att hålla på Dreyfus skuld var att värna dessa höga ting. De mera förhårdade och slipade intelligenserna inom antidreyfusardernas läger gick resolut över på den linjen, och "affären" blev en utgångspunkt för 1900-talets orgier i politisk antiintellektualism. En "judiciell" sanning hade skapats genom krigsrettsdomen, skrev Barrès; den "absoluta" sanningen var det lönlöst att forska efter; "vi skall bedöma varje sak med hänsyn till Frankrike".

Denna inflation i god tro, detta överskuggande av sakfrågan med stora perspektiv, är likväl inte det mest karaktäristiska för Dreyfus-affären. "Sanningen är på väg och intet skall hejda den", skrev Zola i sin anklagelse. Det är förvisso ingen allmängiltig sats, men för "affären" är den användbar. En liten grupp av människor som var för samvetsömma eller för personligt engagerade för att nedtystas lyckades småningom visa den ovilliga överheten och den slöa massan hur det förhöll sig. Överste Picquart i generalstaben, Scheurer-Kestner i senaten, Clemenceau, Zola och Anatole France, Dreyfus familj och de judar som i domen såg ett vapen för antisemitismen var bland dem som steg för steg drev opinionen att

se sanningen; till dem slöt sig efter hand ledande politiker, Jaurès, Poincaré, Waldeck-Rousseau. Den rättfärdighetens feber i vilken de äkta dreyfusarderna levde har bäst beskrivits av Léon Blum, tjugufem år senare den franska socialismens ledare. "När jag tänker tillbaka på den hetsigaste tiden under affären är detta mitt starkaste minne: varken för mig själv eller för mina vänner syntes det egna livet vara av betydelse; vi skulle utan minsta tvekan och framför allt utan minsta ansträngning ha offrat oss för det vi ansåg vara sanningen och rättvisan." Då segern var vunnen eller syntes nära började man betrakta "affären" som ett bevis för att det i grunden gick bra här i världen. I Roger Martin du Gard's lysande skådespel "Jean Barois" yttar en av huvudpersonerna efter Rennesprocessen: "Tänk på att om femtio år är Dreyfusaffären blott en obetydlig episod i striden mellan det mänskliga förnuftet och de lidelser som förblindar det, ett steg, inte mera, på mänsklighetens långsamma och underbara vandring mot något bättre." Förnuftsbron och framstegstanken lika väl som människoföraktet och antiintellektualismen fann eggelse i detta drama kring en enda människas skuld.

Den senaste boken i ämnet — så vitt jag vet den enda stora sammanfattningen sedan många år — är skriven av den engelske historikern Guy Chapman (*The Dreyfus Case*, Rupert Hart-Davis, 25 shilling). Liksom nästan alla böcker om Dreyfusaffären är den utomordentligt rolig; det är svårt att skriva torrt och tråkigt på detta underbara material. Den sakliga redogörelsen är utmärkt, även om den inte innehåller, eller kan innehålla, något nytt utom ett par diskutabla hypoteser. Chapman vill emellertid också hävda vissa teser. En av dem går ut på att den sammansvärjning av militärer och klerikaler om vilken dreyfusarderna ofta talade är en myt; någon systematisk och organiserad antisemitism eller militarism låg inte bakom domen och försvaret för domen. I huvudsak är denna Chapmans uppfattning säkerligen riktig. De många officerare som verkade för justitiemordet, utförde förfälskningar och bekämpade revisionskravet var inte sammansvurna, de handlade spontant om också lika, och de var och förblev i "god tro"; med nationalisterna och klerikaler förhöll det sig i huvudsak på samma sätt. Något nytt finns inte i Chapmans tes; den framfördes exempelvis redan av den förut nämnde lord Russell i hans brev om Dreyfusprocessen till drottning Viktoria, ett faktum som Chapman inte nämner.

Chapman vill också visa — i nära anslutning till den första tesen — att de radikala politikerna utnyttjade de brott och blamager som uppdagats för en kampanj mot kyrkan och armén; begränsningen av värnplikts tiden, den republikanska kontrollen över officerskåren, de religiösa kongregationernas fördrivande och statskyrkans avskaffande blev resultat av den allians mellan altaret och svärdet som man ansåg sig ha avslöjat under "affären". Även denna tankegång innehåller utan tvivel åtskilligt riktigt, men knappast något nytt; det är den tes som Charles Péguy framlägger i mästerverket "Notre jeunesse": allt börjar med mystik och slutar med politik. Ett avgörande fel finns dock i Chapmans perspektiv. Han resonerar som om radikalerna exploaterat en fara för regimen som de inte trodde på för att förverkliga syften som de länge strävat till. I själva verket torde Combes, Briands och Jaurès segrande radikalism ha blivit starkt stimulerad av de vagt antirepublikanska tendenser hos armé, kyrka och nationalism som avslöjats under striden kring Dreyfus; de såg i militären och kyrkan en fara för regimen. I vad mån de hade rätt är det inte möjligt att nu med någon säkerhet utreda. Vi vet hur långt de segrande dreyfusarderna gick, inte hur långt antidreyfusarderna skulle ha gått om de segrat.

HERBERT TINGSTEN

Försvaret för ryska resan

Då svenska riksdagsmän nu reser i Ryssland på ryska regeringens inbjudan och i rysk regi föreligger, har vi gjort gällande, samma situation som om svenska delegater skulle resa till ett av Nazi-Tyskland erövrade Norge eller Danmark, kringförda av de tyska erövrarna och quislingar i deras tjänst. Parallellen blir särskilt slående genom att svenskarna i Ryssland välkomnas av en lettisk landsförrädare som numera är ordförande i Sovjets nationalitetsråd.

Är denna jämförelse i allo riktig, då måste vi hålla med DN, att det här rör sig om något ganska avskyvärt, skriver Svenska Morgonbladet. Men tidningen anser inte jämförelsen vara riktig. Den anför två skäl häremot. Ryssland och de allierade västmakterna kämpade tillsammans under det andra världskriget mot Hitler, det är det första argumentet. Det ryska förtrycket, de ryska aggressionsplanerna och de ryska erövringarna — för att inte tala om det förhållandet att Tysklands angrepp mot Polen och därmed det andra världskriget var frukten av en tysk-rysk vänskapspakt — skulle alltså inte vara det väsentliga för bedömandet av kommunismen såsom likvärdig med nazismen; en väsentlig skillnad skulle ligga däri att Hitler anföll Ryssland och att detta land därför kom på de västallierades sida i kriget. Det är svårt att se ett uns av rimlighet i detta argument.

Svenska Morgonbladet anför också att den nuvarande ryska regimen "utgick från en diktatur som höll folket i ofrihet och tvångsbojor. Om tsarismens Ryssland var bättre än det nuvarande är möjligt, men kan diskuteras. Det gäller två våldsregimer som bytt plats." Tidningen tycks för tillfället ha glömt att den kommunistiska revolutionen utbröt i ett Ryssland där tsarväldet redan var avskaffat och som höll på att bygga upp en demokrati; vid de val som hölls ungefär samtidigt med den kommunistiska revolutionen fick kommunisterna motståndare majoritet, och det var mot denna demokratiska majoritetsregim som Lenins revolutionära aktion riktades. "När ryska revolutionen bröt ut" hyllades den av Hjalmar Branting, förklarar Svenska Morgonbladet; den hyllning som här omfattas gällde marsrevolutionen, medan Branting liksom andra svenska demokrater från början stod avvisande mot den bolsjevikiska regimen. Svenska Morgonbladets andra argument bygger alltså på ett rent missstag rörande det faktiska förloppet. Och alldeles bortsett härifrån: den ryska regimen blir varken mer eller mindre ohygglig därför att Ryssland sedan århundraden varit ett tyranni.